

JOBSTIJDING

DAAN VAN ALTEN
2018

De legende van Job

Er woont een man in het land Uz; hij heet Job en is rechtvaardig en oprecht, iemand die geen vlieg kwaad doet. Hij heeft veel werknemers in dienst, krijgt zeven zonen en drie dochters, zeer veel schapen, koeien, kamelen, enzovoort.

Op een dag komen de dienaren van God in vergadering bijeen, ook Satan.

“Hé Satan, waar heb jij gezeten?” vraagt God.

“Och, ik heb wat over de aarde gewandeld.”

“Heb je Job ook gezien? Een beter mens kun je toch niet vinden daar!?”

“Nou, hij heeft er ook wel reden toe om u te dienen.

Moet je zien wat die allemaal heeft! U moest dat eens van hem afpakken. Eens kijken of hij dan zo rechtvaardig blijft.”

“Hij is in jouw hand, Satan. Doe met hem wat je wilt.

Alleen, je mag hem niet doden.”

Het gebeurt op een dag dat de oudste zoon een feestje geeft voor zijn broers en zusters.

Met kapotte kleren komt iemand bij Job binnenvallen:

“De koeien waren aan het ploegen, de ezels stonden in de wei, toen een roversbende een inval deed. Ze stalen alles en sloegen al de herdersjongens dood. Ik kon ontsnappen.”

Hij is nog niet uitgesproken of er komt nog een boodschapper.

“De bliksem sloeg in en er is veel schade.”

En nog een.

“De kamelen zijn geroofd, allemaal. De jongens die erop moesten passen, zijn afgemaakt.”

Tenslotte komt een laatste boodschapper melden dat er een zandstorm uit de woestijn kwam die het huis vernielde waar de broers en zusters feest vierden en dat die allemaal dood zijn.

Job hoort het aan, scheurt zijn mantel, scheert zijn hoofd kaal, gaat op de grond liggen.

“Naakt en met niks ben ik geboren, naakt en met niks ga ik weer terug. God geeft, god neemt; Allahu Akbar, God is groot.

Op de volgende goddelijke vergadering is de Satan er ook weer bij.

“Ach kijk nou, daar is Satan weer. En? Heb je Job gezien? Je hebt hem tegen mij opgehitst, maar je ziet het: hij blijft mij trouw.”

“Al wat een mens heeft, dat zal hij geven voor zijn leven. Tast zijn gezondheid maar eens aan. Dan is het met zijn trouw gedaan.”

“OK Satan. Je mag het uitproberen. Maar je mag hem niet doden.”

Job blijkt ineens ernstig te lijden aan afgrijselijke zweren, van z'n voetzolen tot z'n kruin. Hij neemt een potscherf om zich daarmee te krabben en gaat op de vuilnishoop zitten. Zijn vrouw begrijpt zijn gedrag niet.

“Ga je nu nóg door met dat vrome gedoe? Je mag best eens lekker vloeken voordat je doodgaat!”

“Doe niet zo idioot, mens. Zeker wel het goede, maar niet het kwade aanvaarden uit de hand van god?”

Vrienden van Job horen van zijn ongeluk en komen hem beklagen. Ze herkennen hem niet eens en huilen van ellende. Ze scheuren hun kleren, doen as op hun hoofd. Zo zitten ze daar bij

Job. Niemand zegt iets, een week lang hebben ze geen woorden.

Tenslotte doet Job zijn mond open en vervloekt zijn geboortedag.

“Was die dag er maar nooit geweest! Was ik maar als miskraam weggegooid!”

“Maar Job, je hebt anderen de les gelezen, je hebt velen moed gegeven of getroost, maar nu het jezelf overkomt, nu ben je ten einde raad. Gelukkig is de mens, die door god gestraft wordt! Dus je moet de straf van god aanvaarden.”

“Heb ik jullie gevraagd om te komen, om mij zogenaamd te helpen? Het heeft god behaagd om mij kapot te maken. Zeg mij eens: Waar word ik voor gestraft? En als ik al gezondigd heb, waarom zou god mij dan niet vergeven?”

“Job, je denkt toch niet dat god onrechtvaardig is? Wie tegen hem zondigt, wordt daarvoor gestraft. Maar wie om genade bidt, die krijgt genade!”

“Wat zijn wij, mensen, in de ogen van god? Waarom zou hij luisteren als ik roep? Hij vernietigt zowel de goddeloze als de oprechte mens. Een scheidsrechter om te beoordelen wie gelijk heeft bestaat niet. Ach vrienden, ik ben alleen maar heel bedroefd over mijn leven. En verder zou ik van god graag willen weten waarom hij tegen mij is. Hij weet dat ik niet goddeloos was.”

“Maar Job, beweer je heus dat jij rechtvaardig bent. Schaam je je niet? Het komt heus wel weer goed met je, maar dan moet je wel schuld bekennen.”

“Nou vrienden, met jullie zal de wijsheid uitsterven! Ik heb ook een hart, net als jullie! Ik schreeuw het uit, maar jullie drijven de spot met mij. Jullie zijn slechte heelmeeesters. Hou liever je

mond. Als ik beoordeeld word, zal ik niet de misdadiger blijken. Zeg het dan, wat ik misdaan heb. Ik wil me verdedigen.”

“Hoor je wat je zegt, Job? Waarom accepteer je de troost van god niet?

“Tsjonge, jullie zijn echt fantastische troosters. Het zal niet lang meer duren of ik sterf. Hoe lang gaan jullie nog door met mij zwart maken? Waarom laten jullie mij niet met rust?”

“Maar Job, je weet toch dat een goddeloze soms kan opklimmen tot grote hoogte, maar nooit voor lang? Al gauw zal de slechterik wegzakken in zijn eigen stront. Zo heeft god dat van ouds geregeld.”

“En al die goddelozen dan, met al hun geweldige rijkdom, die wél oud worden en veel kinderen en kleinkinderen hebben? Niks geen stront waarin ze wegzakken! Ze vieren feest, heel hun leven. Maar van god willen ze niets weten. Wat is dat voor zinloze troost die jullie me geven?”

“Denk je soms dat god jou straft omdat je hem zo fantastisch diende? Je was helemaal niet zo rechtvaardig, Job. Integendeel. Je moet je bekeren en ja, dan zal het weer goed met je gaan.”

“Wat zou ik graag naar god gaan en hem mijn zaak voorleggen, me bij hem verdedigen. Ik zou graag van hem horen waarom mij dit allemaal overkomt, waarom hij al deze ellende over me heen gestort heeft. Jullie kunnen me nog meer vertellen.

Ach, was het maar als vanouds. Ik had mijn kinderen om me heen. Andere mensen kon ik helpen. Moet je horen hoe nu over mij gepraat wordt. De mensen spugen op me. God heeft me in de steek gelaten. En waarom? Ik mag dood vallen als ik iemand kwaad heb gedaan. Laat de almachtige god maar eens zeggen wat ik fout deed.”

Nu zwijgen Job en de vrienden. Ze hebben alles gezegd, wat gezegd moest worden.

Epitheloïd Mesothelioom

“We noemen het meestal asbestkanker, kanker op het longvlies. De uitslag liet op zich wachten; we wilden honderd procent zeker zijn.”

Ik lig op het ziekenhuisbed, de dokter en Nini zitten aan weerszijden, pen en papier heb ik in de aanslag. Als een robot noteer ik die woorden uit de mond van de dokter. Nini maakt een wanhoopsgeluid; zij was hier al bang voor, ik had aan deze mogelijkheid geen moment gedacht.

Deze dag begon met het bewonderen van mooie ochtendluchten, een grijze nevel met daaruit oprijzend de Mercatortoren in Amsterdam West. Een vrouw poetst alle deurklinken schoon. Nieuwe verpleegsters melden zich, die van de nacht vertrekken. Verbaasd kijken ze me aan als ik met een koffiejuffrouw een gesprek voer in het Portugees. De zaalarts meldde gisteren dat de details van het onderzoek vandaag bekend zouden zijn, ook die van pathologie en dat de dokter om twee uur langskomt.

“Is er nog iemand bij?”

“Mijn vrouw zal er bij zijn.”

Wat moest ik van zo'n gepland gesprek verwachten? Onrust droop uit mijn poriën.

Ik wil nog wel wat vragen, maar kan geen geluid geven.

“Ik ga even weg; zie jullie straks nog even.”

Nini en ik zien elkaar door troebele ogen en houden elkaar lang vast alsof we zonder dat nu al elkaar zouden verliezen. Onze voorhoofden leunen tegen elkaar. Geen woorden, geen woord.

De dokter komt terug.

“Morgen plakken we het longvlies aan het borstvlies om meer vochtvorming te voorkomen. Dan kunt u maandag waarschijnlijk naar huis. Volgende week wordt door ons team bekeken wat de beste aanpak zal zijn. Nee, echt genezen is niet mogelijk, tijd van leven onzeker. Ik heb wel ooit een patiënt gehad die ik na deze mededeling nog tien jaar heb begeleid.

Nini, piepstem, emotioneel, diep geschokt, ontredderd, belt de jongens. Ze onderbreken meteen hun werk, komen eraan. We vinden dat we de diagnose maar meteen moeten doorgeven aan onze vrienden en familie en stellen een tekst op die Nini vanavond wat zal bijwerken en per mail versturen.

Om half acht 's avonds is iedereen weer naar huis, ook Nini. Roland had pas in een krantenartikel over asbestkanker gelezen en was zich rot geschrokken van de overeenkomsten met mijn klachten.

Nini had op de vorige leesclub een opmerking gehoord: “Nien, die verschijnselen lijken op asbestkanker.”

Ze had het niet meer, moest op adem komen.

“Sorry Nini, sorry, ik wilde je niet overstuur maken.”

Zelf had ik die asbestrelatie geen moment bedacht.

Het verplegend personeel, elke ploeg die weer binnenkomt, leest de stand van zaken.

“Als u iets nodig heeft, ...”

Ze waren al aardig, en nu nog veel aardiger. Hoe moeten zij hiermee omgaan, volgens hun boekje?

En hoe moet ik zelf omgaan met mensen die bij me komen en me nu zien als terminaal patiënt? Effe leren hoe dat moet.

En wat heet terminaal? Een traag groeiend monster kleeft zich vast aan m'n longvlies. Volgens de dokter is die nog niet

doorgegroeid naar beneden, naar het buikvlies. Het zaait zich niet uit. Het groeit alleen (langzaam). Eén patiënt werd nog tien jaar begeleid door de dokter, zei hij. Dan zou ik nog tachtig kunnen worden.

Sterven doe je alleen; niemand gaat met je mee. Maar ze zijn er wel, de mensen, de vrienden, familie, de naasten, om een ouderwets woord te gebruiken. Nientje – al een halve eeuw delen we lief en leed – zo intens verdrietig is ze, maar zo dichtbij. M'n jongens, zo vertrouwd, zo warm. Ze zijn er. Charles, m'n lieve vriend Charles. Z'n gezicht een open boek, een paar woorden uit zijn mond. Er is een mooie brief van Douwe, en van Petra en meer.

Als Nini de onheilsmail verstuurd heeft, reageren vrienden en familie bezorgd, geschokt, lief en aardig, vaak met weinig woorden. Op internet zie ik de reacties, ik lees de mailtjes. Ons verdriet wordt in liefde gehuld. Wat ben ik blij met al die mensen. Ik neem me voor om zulke warmte en liefde niet op afstand te houden. Ik ben namelijk van nature helemaal niet zo'n "lief-type". Altijd ongemakkelijk, die mensen die je knuffelen, handenvoegjes geven over je rug of schouder. Mijn hele leven al ben ik onzeker over de vraag 'wat is dat eigenlijk, van iemand houden?' Wie weet, leer ik alsnog belangeloos van mensen te houden. Misschien begrijp ik alsnog dat en hoe anderen echt van mij houden.

Ook als er niemand bij me is nu in het ziekenhuis, wringen tranen zich vaak hun weg, soms houd ik ze tegen. Als er niemand bij me is, schrijf ik wat zinnen op. Of ik ga slapen, wat een rijkdom is slapen op zulke momenten.

Weer zo'n huilbui ineens.

“Wat goed dat je emoties toelaat.”

Ach broeder Piet, wat heet toelaten? Het is niet te onderdrukken.

M'n jongste zus Dien belde. Net als bij mijn broers, merk ik bij haar paniekgevoelens. Ze weten niet goed hiermee om te gaan. Ook Dien vond het moeilijk de telefoon te pakken en te bellen. Goed dat ze dat wel gedaan hebben.

Thuis, ontslagen uit het ziekenhuis, wacht ik op gesprekken met de arts, op de komende chemokuren. Ik heb de krant uit de bus gehaald, Nini maakt ontbijt. De TROUW-maandagkrant geeft een in memoriam van een man van precies mijn leeftijd met leukemie die de chemokuren niet doorstond. Dood nu. Zo'n mededeling hakt er in. Ook de schoonvader van mijn zoon Arthur kon de chemo niet aan, en leefde niet lang meer. Bij elkaar alweer meer dan genoeg voor een flinke huilbui. Dan klem ik me vast aan Nini.

Of ik ook bang ben, vraagt ze. Waar moet ik bang voor zijn? Voor pijn? Het einde? Ik ben eerder verdrietig dan bang. Zo jammer, zo jammer van al die jaren die ik nog had kunnen meedoen, bijdragen, liefhebben. Sommige mensen worden boos. De vrouw van Job zegt: vloek toch eens lekker. Op zich niet eens zo'n slecht advies, maar ik zit zo niet in elkaar. En op wie zou ik boos worden?

Of: Waarom ík? Die totaal irrationele schreeuw waar niemand een antwoord op heeft, behalve misschien een zeer godsdienstig type die gelooft dat alles volgens gods wil gebeurt. Zelf zou ik dat misschien ook wel gedacht hebben, als jongeman, nog niet bevrijd uit godsdienstland. Dan zou ik misschien ook wel boos op god geweest zijn. Waarom maakt hij mij ziek? Waarom geneest hij mij niet? Is god doof of zo?

Gelukkig hoef ik me met zulke opties niet te vermoeien. Ik word ziek omdat ik ooit met asbest heb gewerkt. Een heleboel anderen worden daar niet ziek van, maar ik wel en dat is dikke pech, het valt niemand te verwijten. Maar of het nu asbest was, of god, of iets heel anders, ik ben erg verdrietig over dit onverwachte einde van mijn leven. Verdriet overheerst. Ik heb ooit wel eens gedacht: Ik zie het in de wereld zo fout gaan, klimaat, oorlog tussen arm en rijk enzovoort, wat moeten mijn kinderen en kleinkinderen allemaal nog meemaken? Wil ik dat meemaken? Daar had ik dan m'n twijfel over. Hoef ik dat nu inderdaad niet meer mee te maken? En ben ik nu blij?

November 2016 spreken we met dr. S. longoncoloog van het OLVG.

“Ik heb twee steunpilaren bij me, dokter; mijn vrouw en mijn zoon.”

“Prima.”

We gaan zitten, ik tussen mijn geliefden, de dokter tegenover me.

De dokter legt alles uit over de komende chemokuren.

Roland vraagt naar levensverwachting.

“Wilt u dat weten?” vraagt de dokter aan mij.

“Toch wel. Als er iets zinnigs over te zeggen valt.”

“Ik heb alleen statistische gegevens hierover: ongeveer 50% van mensen met deze aandoening haalt anderhalf jaar nadat de behandeling is begonnen. De overige 50% gaat daar overheen, leeft dus langer. Maar reken u niet rijk; het zijn grote uitzonderingen die tien jaar halen. U doet er dus verstandig aan niet te wachten met dingen die u echt nog wilt doen.”

Wat een heftig gesprek, alles zo compact bij en op elkaar gestapeld. Leven en dood zo dichtbij. M'n bestaan staat op een hellend vlak, dat besef ik ten volle, ook al wist ik dat al wel. Het pakt me flink aan. Wat een geluk zo tussen Nini en Roland in te zitten, een soort veiligheid. Maar wat ben ik labiel. Om de haverklap moet ik tegen tranen vechten, of ze toelaten. Wat ben ik een huilebalk, nooit geweten.

We hadden een emotioneel geladen gesprek met onze vriend Wout. Hij moest erg wennen aan dat gepraat over 'het einde'. "Je zit hier toch nog levend aan tafel...! En jullie praten over begrafenissen, begraafplaats, over Nini die alleen verder moet en of ze zal kunnen rondkomen."

Ja, zulke dingen moeten voorbereid worden. Wordt het begraven of cremen? Je moet, als het er op aan komt, in een korte tijd zoveel regelen en uitvoeren. Kaarten moeten verstuurd worden, adressen moeten klaarliggen. Alle mensen moeten in één ruimte kunnen zitten en spreken en luisteren en zingen.

Tijdens de eerste zeven dagen na de toediening van een chemokuur, slapen we apart, Nien beneden, ik boven. Ze voelt zich alleen bij het wakker worden.

"Slaap ik echt over enige tijd voor altijd alleen?" Zo'n vraag... Ach, mijn lief.

De filosoof René Gude heeft in 2011 ook zo'n doodvonnissen op zak en wordt geïnterviewd door Wim Brands. Allebei zijn ze nu dood.

Volgens Gude zijn er twee veel voorkomende reacties:

- Je gaat op de bank liggen huilen
- Je doet net of er niets aan de hand is

Beide reacties vervreemden je van de mensen om je heen, van je vrienden en familie. Ze weten dat je doodziek bent, maar ze kunnen geen contact met je krijgen.

Emoties kunnen de overhand nemen. Ze kunnen het rationele wegvegen, het gezond verstand uitschakelen.” zegt Gude. Hij zoekt naar evenwicht tussen emotie en verstand. Hij noemt dat ‘humeurmanagement’. Ik herken dat. Zulke uitspraken passen in mijn straatje, in mijn leven. Zo denk ik er al heel lang over.

Nóg zie ik op tv iemand roepoeteren: “Maar dat is toch menselijk...!” Het ging over emoties als boosheid enz. Ach ja, denk ik dan, menselijk is het wel, maar toch vooral dierlijk. Wat wij mensen niet in ons hebben aan dierlijk gedrag, zeker in ons primair reageren. En toch: écht menselijk is onze ratio, de mogelijkheden van ons verstand. Over jezelf nadenken is iets wat alleen bij mensen voorkomt, dat is pas menselijk, daar ben ik zuinig op en blij mee.

Heb ik dat van huis uit meegekregen? Hoe zit het bij mij met het evenwicht tussen gevoel en verstand? Mijn moeder was een voorbeeld van hoe emoties, in haar geval een mengsel van haat en schaamte, het leven koud maken. Ze maakte nare dingen mee, bleef in die emoties steken. Woorden, een gesprek, het verstand kan dan weinig uitrichten. De oerwijsheid van mijn vader, ‘zwijgen is goud’, geeft hier bepaald geen uitkomst. Als ik als kind behoefte had aan wat warmte, kon ik dat vinden bij een paar ooms en tantes en bij enkele burens. Later bij mijn oudste zus (ik ben nummer zeven in een rij van acht kinderen) die met haar gezin in Terneuzen woonde, waar ik naar de HBS ging. Toen ik studeerde, in Amsterdam, vond ik een paar gezinnen waar ik zeer welkom was en waar ik graag verbleef. Op

al deze plaatsen leerde ik dat emoties OK zijn, bij het leven horen, maar dat je verder komt door over dingen te praten. Nini en ik zijn vijftig jaar getrouwd. We waren eenentwintig, trouwden, en kregen datzelfde beroemde jaar 1968 een tweeling, twee zonen. Eigenlijk, zo had ik mijn verloofde geschreven, raak ik eerder verliefd op jongens dan op meisjes, maar dat vond ze geen bezwaar, ze hield van mij en ik dacht dat zij mijn redding zou zijn.

Dat laatste bleek ook waar te zijn, maar op een andere manier dan ik had gedacht. Als ik van iemand geleerd heb emoties toe te laten en er over te praten, dan wel van haar. Mijn vijftigjarige opleiding op dit gebied begon toen.

Bij mijn schoonouders thuis kregen zowel gesprekken als emoties alle ruimte. Nini had iets meegekregen wat ik totaal miste: het vertrouwen dat uit emotioneel geschreeuw iets moois kan groeien. Wat een rijkdom, zo'n levenspartner. Nini is onovertroffen waar het gaat om mijn levenslessen.

Urenlang hield ze vol, 's avonds, als ik riep dat ik de volgende dag vroeg op moest, dat ik wilde slapen, dat ik moe was, net zo lang tot ik boos werd, of dacht dat nu het einde van onze relatie onvermijdelijk was wat ik echt niet wilde. Altijd weer probeerde ze door te dringen tot mijn gevoel en uiteindelijk lukte dat steeds weer. Beetje bij beetje leerde ik dat zwijgen geen goud is, maar de pest voor een relatie. Dan sprong dat vertrouwen van haar op mij over en konden we verder.

Zo voerden we samen ons humeurmanagement en leerden omgaan met onze emoties, voornamelijk toch in gesprekken. Het praten beperkte zich niet tot ons tweeën, maar breidde zich uit naar onze vrienden. In de gesprekken met vrienden zochten we naar woorden, maar was ook plaats voor emotie, voor verdriet, wanhoop of onbegrip. Job had niets aan de woorden van zijn vrienden, helemaal niets; ze maakten hem wanhopig.

Tenslotte zwegen ze. Maar zo is het niet met mijn vrienden. Ze zijn een warm bad, die vrienden en hun woorden, hun aanwezigheid, hun vragen. Wat een rijkdom.

Drie keer kwam de Jobstijding langs. De eerste keer hoorde het doodsvonnis aan uit de mond van de dokter. Het schokte me tot diep in de ziel, ik voelde me wegzakken in diep water, hilde, raakte even in paniek. Ze gaven me chemokuren die ik maar matig verdroeg. Bijna hielden Nini en ik het niet vol. Zij wilde dat ik zou eten, ik wilde dat ook wel, maar kon niet.

“Maar ik wil je nog niet kwijt!”

“Ik jou ook niet.”

Als het tumorweefsel na afloop van chemokuren niet meer blijkt te groeien, krijg je al gauw de neiging om te vergeten dat het slechts om wat uitstel gaat. En als dan eerder dan verwacht het bericht komt: het groeit weer, dan komt ook deze Jobstijding weer hard aan.

Vervolgens: “U mag meedoen in een onderzoek naar de werking van immuuntherapie.” Het wonder voltrekt zich, ik voel me vooruitgaan. De CT-scan geeft niet eens duidelijkheid: Is dat nog wel kankerweefsel of misschien alleen maar lidtekenweefsel? Maanden van opgang, van hoop op nog jaren, tot voor kort. De dokter bevestigt mijn sombere gevoel: ja, de kankercellen zijn weer actief, ze breiden uit. Nog meer nivolumap heeft geen zin. Weer is daar de verpletterende dreun, die pijn doet. Het verdriet is niet minder. De teleurstelling waarschijnlijk groter. Alle reden om op de bank te gaan liggen huilen. Aan tranen geen gebrek, maar nu zit ik deze tekst te schrijven. Een slavendrijver roept dat ik nog dit moet doen of dat. Schrijf! Wie schrijft die blijft.

O, ik zou nog zoveel willen...

Schrijven dus, maar dat niet alleen.

Mijn oudste liefhebberij ligt op muzikaal gebied. Als puber kocht ik een gitaar en leerde spelen en mezelf begeleiden bij het zingen van liedjes. Dat deed ik ook als student in Amsterdam. Later werd ik actief in het Centraal Kamerkoor. Fantastische jaren, tot we vertrokken naar Mozambique. Ook daar ging het gewoon door; er waren expats met piano en we organiseerden muziekavondjes.

Met de jaren zakte het zingen wat in, maar na mijn pensioen nam ik zangles en probeerde de draad weer op te pakken. Helaas met niet veel succes en mijn ziekte bemoeilijkt het zingen zeer. Ik kan het niet meer, niet genoeg lucht in de longen, iets fouts met m'n oren ook. Wat kan je verwachten van zulke longen, van zo'n aftakelend lijf?

Begin december 2016 was ik net bezig met de chemokuren en vierden Nini en ik onze zeventigste verjaardag met vrienden. Daar heb ik voor het laatst opgetreden met *Ne pleure pas Sancho*. Toen ik een week vooraf dit lied uitprobeerde, was het prachtig weer en fietste ik naar Ruud, de pianist.

“Kop koffie, Daan?”

“Graag.”

Hij geeft het beginakkoord en heel zacht en zoveel mogelijk volgens de regels der zangkunst neem ik het liedje door, terwijl Ruud hoort waar ik verdraag, waar ik hard en zacht ga, waar ik inval, enzovoort. Vervolgens nog eens ‘voor het echie’, zo voel ik dat. Ik wil er het gevoel in leggen dat ik er al zo lang bij droom, bij dit lied van de dood, uit de serie Don Quichotte van Jacques Ibert. *Ne pleure pas, Sancho*.

De neiging om wel te huilen moet ik onderdrukken, wegduwen tot het einde. Het gaat goed. Ik denk dat het redelijk zuiver was zelfs. Zang en begeleiding gaan heel prettig samen, vloeiend. De

dramatische slotschreeuw zit vol van mijn eigen emoties. Ja, zo wil ik het zondag doen. En weer kan de huilebalk z'n tranen niet bedwingen.

“Wat heerlijk om zo te zingen. Als dit zondag zo lukt, ben ik heel tevreden. “

“Dat vind ik ook. Nog een keertje?”

“Nee. Zo laten. Niks meer aan doen.” Slaat helemaal nergens op, en toch.

Er is weinig meer over van de stem die me zoveel bevrediging gaf.

In Botswana ontdekte ik de mogelijkheden van oude boomstronken. Met beitel en hamer ging ik ze te lijf en slaagde erin mooie beelden te maken. Dit werd een superhobby. Nu staan er beelden die af moeten. Neem nou *'op zoek naar hoop'*, titel van het laatste beeld waar ik in 2016 mee bezig was. Ziek was ik nog niet, althans niet bewust, maar ik voelde me niet optimaal. Op zoek naar hoop ging vooral over de vrees voor het komende einde van de wereld. Vanaf de onderkant van het grote beeld kun je via trappetjes met wat moeite boven komen. Hoewel, de laatste etappe is nog niet af en er zitten nog een paar onklare delen in.

Maar, ik kan dat niet meer. Elke klop met de hamer op de beitel doet me pijn in de borst. Ik kan het niet meer.

“David, zou jij kans zien dat ooit af te maken?”

“Jawel opa Daan, dat moet wel lukken.”

Waar schiep ik die jongen nou toch mee op!

Ik wilde nog eens met de nachttrein naar Lissabon, een lange wandeling door Portugal maken, ook langs het strand, als van ouds dromend van een mooie jongeman. Vergeet het maar met

dit lijf. Zelfs de zo fijn vertrouwde seks met Nini staat onder zware druk van de ziekte.

Ik had ook uitvinder willen zijn. Praktische oplossingen zoeken voor concrete problemen, zo leuk is dat. Zelfs ben ik enige tijd lid geweest van de 'Nederlandse orde van uitvinders', tot ik merkte wat voor hebzuchtige geest daar heerste en dat ik niet verder kwam in het nemen van de bureaucratische hobbels op weg naar een octrooi.

In het fantaseren over de veel zuiniger straalboten, een zweefpont over het IJ, een superzuinige vliegwielmotor op waterstof, kunstchlorofyl, enzovoort vond ik veel plezier. Alleen jammer dat m'n ideeën niet echt ontdekt zijn. Juist nu zou ik ik er alle tijd voor hebben, maar helaas, zoiets laat zich niet plannen, zeker niet als ziekte alle energie en aandacht vraagt.

Wat nog wel gaat is achter de computer zitten en typen. Proberen mijn gedachten onder woorden te brengen, in de veronderstelling dat ikzelf en anderen daar wat aan hebben, wat mee kunnen, of er op z'n minst enige interesse voor willen opbrengen.

Spinoza

Al jaren doe ik mee in onze 'leesclub'. We lezen non-fictie. Over het Westen en het Oosten, over de Sapiëns, over de vrije wil en de vrije markt die geen van beide echt vrij lijken te zijn en over nog veel meer, te zien aan de brede rij non-fictie boeken in mijn boekenkast. Fijn vind ik dat, om zo mijn hersens te trainen, om te leren formuleren en greep te krijgen op m'n soms warrige gedachten.

Juist als de eerste verpletterende Jobstijding binnenkomt, heeft de club een boek afgesproken over Spinoza, *Het Raadsel Spinoza*, wat geromantiseerd, maar toch, als ik ga lezen, klikt het meteen. Van deze man uit de zeventiende eeuw wil ik wel geestverwant zijn.

Na lezing van enkele boeken over Spinoza wordt me duidelijk wat me aanspreekt in zijn filosofie. Ik pretendeer zeker niet nu al een Spinoza-kenner te zijn. Ook voel ik me geen volgeling van de goeroe. Maar ik wil – voor zover ik denk iets te begrijpen – aangeven waarom zijn woorden juist nu mij zo aanspreken. God wordt door Spinoza uit de bovennatuurlijke sprookjeswereld gehaald en ondergebracht in het natuurlijke. Een niet onbelangrijke ervaring in zijn leven herken ik in het mijne: de opstandige jaren zestig hadden ook hun weerslag op de verhoudingen in de kerk waar ik actief lid van was. Wij jongeren vochten het gezag aan van oude kerkelijke documenten waarin een verouderd godsbeeld overheerste. Ik probeerde een modern godsbeeld te introduceren, aardser, beter te begrijpen. Kritisch zijn was niet verboden in deze kerk, maar ik ging blijkbaar te ver. De dominee zag een groot gevaar opdoemen, ontnam mij het woord en de toegang tot het avondmaal.

Pas toen drong tot me door dat ik in die kerk de waarheid niet hoefde te zoeken en hoe groot het misverstand is om te geloven in een of ander transcendent wezen. Dit proces ging overigens gepaard met heftige emoties, met nieuwe vragen over de zin van het leven en een nieuwe vraag naar goed en kwaad.

Meer dan dertig jaar later lees ik over Spinoza, mogelijk de grootste vertegenwoordiger van de Verlichting en verwelkom zijn ideeën in mijn geest. Hij roept de mens op om toch vooral te vertrouwen op de rede, het verstand. Hij wantrouwt 'passies' zoals verdriet of boosheid en roept op tot wat René Gude humeurmanagement noemt.

Hij koppelt de begrippen goed en kwaad los van het wijd verbreide bijgeloof in bovennatuurlijke wetgevers. Daar kan ik wat mee. Wat goed om de mens op zijn verantwoordelijkheid te wijzen, dat hij zijn gedrag niet kan goedpraten met een beroep op een 'god zegt het', dat er andere definities zijn voor goed en kwaad, dat er een innerlijke drang tot leven is, om in leven te blijven, om voort te bestaan, om zich te ontwikkelen, om beter te worden.

Van neuronen, van DNA, hormonen en dergelijke had Spinoza nog geen idee. Wij weten tegenwoordig dat menselijke reacties voor een deel overgeërfd worden, inclusief emoties als angst en woede of wanhoop. Zogenaamde passies (waaronder ook verdriet) ziet Spinoza als externe factoren voortkomend uit foute kennis. Dat ook die passies in de genen zitten, gewoon worden geërfd, dat mutaties de mens al vroeg flink kunnen verzieken, dat kon hij in zijn tijd niet weten.

Maar dat het leven zichzelf in leven houdt, zien wij bevestigd in kennis over DNA. Dat de mensensoort zich ontwikkelt van meer naar minder primitief is volgens veel onderzoekers objectief vast te stellen. Dat de menselijke soort gaat beseffen dat zijn

voortbestaan samenhangt met zorg voor zijn omgeving, weten we en wist ook Spinoza.

Dat hij dan ook nog eens de staatsvorm van democratie aanbeveelt als de betere, dat in een overlegmaatschappij de rede de meeste kans krijgt en daarmee het leven meer kans van slagen, daarmee kan ik niet anders dan met bewondering instemmen.

Ik ben er nog niet uit hoe hij denkt over vrijheid van handelen of het hebben van een vrije wil. Maar Spinoza benadrukt dat er maar weinig wil nodig is om als levend wezen te doen wat goed is. Het zit in de dingen ingebakken. Het is geen zwaar besluit om je open te stellen voor je eigen aanleg. De rede hoort bij die menselijke aanleg. Ontwikkel die door kritisch te zijn, door altijd verder te denken dan het voor de hand liggende.

Ik vind het prachtig wat hij zegt, zeker als ik bedenk dat we onszelf in dit wereldbeeld een taak mogen geven: meewerken aan die ontwikkeling, het voortbestaan en de verbetering. We krijgen alles mee wat nodig is om onze aanleg te ontplooiën. Ons bestaan is een oproep om alles creatief en kritisch te onderzoeken en het goede te ontwikkelen. Daar ergens zit de zin van ons bestaan als mens. Wij kunnen dat, want we hebben ons verstand gekregen, we kunnen het verschil maken en ons openstellen voor wat goed is.

Wat een prachtig toeval dat juist nu Spinoza is binnengestapt in mijn leven.

Troost

Wim Brands vraagt aan René Gude:

“Heb je daar nou echt wat aan? Aan dat gefilosofeer. Helpt dat echt?”

“Het troost me.”

Gude wilde getroost worden. Wat is die troost dan? Dat je een soort vrede vindt? Dat je er vrede mee kunt hebben? Zoiets? Troost is tamelijk abstract, het zijn niet de tranen, niet de woorden, niet de knuffel of wat ook, maar heeft daar wel mee te maken. Troost is niet los verkrijgbaar.

In zekere zin heb ik gemakkelijk praten. Er zijn mensen van vijftig, van dertig en nog jonger die op eenzelfde Jobstijding moeten reageren. Ik heb zeventig jaar meegemaakt en een mooi leven gehad.

Is dat troost? Geeft dat vrede? Zoek ik dat? Het lijkt er wel op, ja. Heb ik vrede met mijn vertrek? In vrede wil ik afscheid nemen.

Als kind zou ik troost vinden in de overtuiging dat ik naar de Here Jezus ging. Maar ik ben geen kind meer en doe het zonder hemelse perspectieven. En ik ben oud, met een leven achter mij waarin veel gebeurde waarop ik kan terugkijken. Hoe moet je een kind troosten dat gaat sterven? Ik zou het niet weten. Van schuldgevoelens heb ik weinig last. Ik heb fouten gemaakt natuurlijk, maar ik heb ze mezelf vergeven. Van sommige dingen heb ik spijt, maar ik kan er niets meer aan doen en ga er niet echt onder gebukt. Mijn troost zoek ik niet in de vergeving van zonden, zeg maar.

Wat bedoelt Gude als hij troost vindt in filosofie? In het denken, in woorden en gedachten, in spreken, in zijn humeurmanagement? Helemaal begrijpen doe ik hem niet op dit punt, maar op mijn weg naar vrede kom ik veel woorden tegen, gesprekken met geliefden, het opschrijven van gedachten, het trekken van conclusies. Ze helpen om niet in emoties te blijven steken.

Bij dat nadenken, bij die gesprekken, bij het schrijven zoek ik naar antwoorden op de vraag: deed het er toe dat ik er was? Zo ja, dan troost me dat. Zo nee, dan verval ik tot cynisme.

Terugdenken, erover praten en schrijven, het zijn allemaal middelen die me helpen bij het zoeken naar antwoord op bovenstaande vraag. Zou het bij Gude ook zo geweest zijn?

Bij dat alles spelen mijn 'naasten' een belangrijke rol. Ze helpen bij het zoeken en het vinden van antwoorden en dus bij het vinden van troost. Bij zijn vrienden, noch bij hun woorden vond Job troost. Houd liever je mond, zei hij. Ook zijn geloof in god gaf hem geen vrede. Heel anders mijn vrienden. Ze voelen, en vooral, ze denken met me mee. Ze helpen me bij het vinden van troost.

Wat een rijkdom.

Schuilt er troost in het hebben van nageslacht, dat je kinderen en kleinkinderen hebt? Job was zelfs al z'n kinderen kwijt, wat vreselijk. Ik merk dat het fijn is te weten dat ze er zijn, dat ik mijn genen mocht doorgeven, dat het resultaat had en wat voor resultaat. Het is een bijdrage aan het voortbestaan en de vooruitgang van de menselijke soort. Zo zie ik dat, zo voel ik dat. Ik heb met plezier mijn werk gedaan, in Amsterdam, in Afrika, als leraar, als uitlegger, als begeleider van jonge mensen. Enkele producten zijn voorlopig nog te vinden, op papier en op internet.

Problemen heb ik – veelal niet alleen, maar haast altijd samen met Nini – opgelost of minstens overleefd. We bereikten wat en dat gaf veel genoegen, ondanks het feit dat ik een ontevreden inslag had, niet iemand die gemakkelijk van de dingen geniet. Maar toch, onze gezamenlijke bijdrage mag er zijn. Ik heb een rijk leven gehad, gevarieerd, spannend, met veel vallen en opstaan, zoekend en soms vindend, met al die dingen hierboven genoemd. Geen schrale troost, integendeel.

Als ik sterf, blijft mijn geest nog een flinke tijd meedoen. In mijn kinderen, mijn vrienden, in Nini, in iedereen die iets van mij in handen heeft, een schrijfsel, een beeld, een foto zelfs. Een flinke tijd is niets op de eeuwigheid, maar de moeite waard. Ja, mijn leven deed ertoe.

Daan van Alten, Gaborone 1997